

Introducció

A càrrec de Joan Martí i Castell (Universitat Rovira i Virgili; President de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans)

Tarragona, 18 d'agost de 2006

PART I

1. *El Diccionari general de la llengua catalana de Pompeu Fabra*

Pompeu Fabra manejava d'una manera insòlitàment precisa i acurada la llengua que ordenà. Quan recorregué figuradament al terme *canemàs* per a referir-se al seu ingent treball lexicogràfic, volia transmetre'ns dues idees essencials: primerament, que la tasca de recollida i de selecció de les entrades i accepcions per a l'elaboració d'un diccionari normatiu ha d'ésser permanent, mai no es pot donar per definitivament tancada; segonament, que, tanmateix, calia delimitar un cabal lèxic sòlid i suficient, que fos la base per a ulteriors desenvolupaments; havia de fixar-se'n d'antuvi un gruix triat adequadament a partir dels criteris que tinguessin en compte la tradició clàssica, la llengua coetània, la genuïnitat transversal, que pogués constituir el nucli damunt el qual es fessin progressivament les modificacions pertinents. Pompeu Fabra posava el rigor del mètode com a condició imprescindible per a la consecució de resultats que, encara que havien d'ésser necessàriament contingents, fossin ensems la referència segura a partir de la qual arribar a noves solucions.

Parlà de *canemàs* pensant en el compromís que adquirí amb l'Institut d'Estudis Catalans de fer un diccionari amb més ambició que l'estrictament normatiu; un diccionari que tingués més en compte els registres d'ús, la variació en general, el llenguatge d'especialitat, les interferències de qualsevol origen, etcètera. Però la clarividència de la peremptòrietat i de la prioritat d'una altra obra com la que preparà, i les dificultats i els entrebancs en els primers anys de vida de les Oficines Lexicogràfiques de la Secció Filològica feren que posposés l'objectiu perseguit. La voluntat de lliurar el coneixement al servei dels requeriments socials, que fou sempre hegemònica en la seva dedicació a la llengua catalana, el dugué a enllestir el *Diccionari general de la llengua catalana*, entès sobretot com una eina per a la unificació en l'ús literari de la llengua, tot i que el concepte *literari* a què es referí té un abast semàntic que va molt més enllà del que és la producció lingüística en la creació artística; s'acosta al que avui entenem per *registre culte i formal* i a l'estàndard. Renuncià momentàniament a l'elaboració d'un corpus molt més ampli, perquè entengué que allò de què tenia fretura el col·lectiu catalanoparlant era d'un diccionari principalment preceptiu.

Tenia paciència. I estava segur que ja arribaria el moment en què ell mateix o altri afrontarien la confecció del diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans a què he al·ludit. Endemés, no dubtava que qualsevol altre treball lexicogràfic més modest, però elaborat amb rigor científic, havia de servir, al cap i a la fi, per a l'obra futura més àmplia; és a dir, la dedicació d'esforços al *Diccionari general de la llengua catalana* no destorbava, ans al contrari, el projecte de l'altre: «L'any 1923 [...] els treballs de confecció del Diccionari de l'Institut estaven molt avançats, la replega de materials era ja abundantíssima i s'havia començat la redacció dels articles i llur revisió pels membres de les tres seccions Històrico-Arqueològica, Filològica i de Ciències. Tenint, però, en compte el temps que s'hi havia esmerçat, l'obra, certament, hauria hagut d'estar més avançada. Dificultats de tota mena havien entrebancat, sobretot els primers anys de vida de les Oficines Lexicogràfiques, la marxa dels treballs de replega, ordenació i aprofitament dels materials, i, en aquella data, es preveia que, àdhuc en el cas en què no sorgissin noves dificultats, havia de tardar-se molt de temps encara a tenir enllestida l'enorme tasca de confecció i impressió del futur Diccionari.

»Però noves i més grans dificultats en la preparació d'aquesta obra feren creure als nostres col·legues de la Secció Filològica que era convenient d'emprendre la confecció d'un diccionari general de la llengua catalana de l'extensió i de les característiques del present, el qual atenués els inconvenients de la manca del Diccionari en preparació, tot el temps que aquest hauria de tardar encara a poder publicar-se. La confecció d'aquell diccionari general ens fou encomanada. [...] L'obra que se'ns encomanava —que és la que ara surt al públic— pot realment ésser considerada com el *canemàs* del futur Diccionari de l'Institut.

»El present DICCIONARI no pretén contenir tots els mots avui inventariats: això està reservat al futur gros diccionari de l'Institut. [...] [P]retén ésser normatiu [...]» (FABRA, Pompeu, «Prefaci», a *Diccionari general de la llengua catalana*, 1932, p. V-VI).

Les dificultats, els esculls que resulten de la repressió ignominiosa a què fou sotmès l'Institut d'Estudis Catalans i l'anormalitat sociolingüística del català són dos aspectes d'una mateixa realitat: la subordinació lingüística i cultural com a poble, com a nació, que ha impedit que, passats setanta-cinc anys, encara no hagi pogut aparèixer el diccionari a què es refereix Fabra.

L'Institut mai no ha perdut de vista, emperò, un objectiu que continua essent fonamental per al coneixement i la difusió de la llengua catalana. Treballa en la recollida i ordenació de material lingüístic de tota mena, que ha de permetre d'assolir una fita de tant de temps plantejada. I, parcialment, ens hi anem acostant; basta pensar en la publicació en curs de l'*Atlas lingüístic del domini català*, que és un tesaurus de la diversitat diatòpica de la llengua, en què s'esmercen esforços des de fa cinquanta anys; en el projecte ingent del Diccionari del Català Contemporani (*Diccionari descriptiu de la llengua catalana*), en curs d'elaboració, que es basa en els recursos constituïts en la primera fase del projecte que formen el Corpus Textual Informatitzat de la Llengua Catalana; en les propostes per a un estàndard oral en tots els nivells de la llengua; en la informatització del *Diccionari català-valencià-balear*; en els diversos nomenclàtors dels territoris de llengua catalana; etcètera. Tot plegat és un gruix de material capital que, ordenat i presentat adequadament, ha d'ésser fonamental per als treballs lexicogràfics futurs.

En un altre sentit, el *Diccionari general de la llengua catalana* constitueix, si de cas, un seti tan sòlid, que és i serà sempre indispensable per al propòsit d'un corpus lèxic del català, siguin quins siguin els criteris que hom vulgui aplicar-hi. Com diu Carles Riba en el Prefaci a la segona edició, «Canemàs, ho és d'un repertori total [...]. [E]l *Diccionari Fabra* és concebut i elaborat perquè marxi cap on el dugui l'evolució normal de la llengua: com tots els bons diccionaris del món; adaptant-se prudentment a tots els passos de la llengua» (RIBA, Carles, «Prefaci a la segona edició», a *Diccionari general de la llengua catalana*, 1954, p. XVII). Afegeixo que encara és la referència primordial en aquesta marxa en l'evolució de la llengua.

La tasca lexicogràfica anterior a Pompeu Fabra, encara que és important i que arrenca de l'època medieval, no podia funcionar com a referent normatiu; el Mestre l'aprofità, però begué sobretot de les fonts de la lexicografia coetània universal, especialment, és clar, de la romànica, per a la concepció d'un diccionari com el que ens llegà. El *Liber elegantiarum*, de 1472, escrit pel valencià Joan Esteve; les *Regles d'esquivar vocables e mots grossers o pagesívols*, de 1487; els treballs lexicogràfics de Fèlix Amat, d'Antoni Febrer i Cardona, de Pere Antoni Figuera, de Josep Escrig, de Joan Josep Amengual, de Pere Labèrnia, de Marià Aguiló, de Joaquim Martí i Gadea, de Josep Balari, i de tants d'altres, són aportacions de valor, intenció i extensió molt desiguals, cap de les quals, emperò, no podia recuperar-se com a punt de partença per a compondre la preceptiva lèxica.